

Dagsavisen

Arbeiderbladet

Lørdag 4. oktober 1997 Årgang 113 Uke 40
Nr. 233

Med de beste tilberedte
- hva vil det bli ut av dette -
Capp.

115002

kr. 5,-

Lesende lørdag

Hare på tunga

Fritt vilt på høstens tallerken. Hva med vilt à la St. Hubertus eller vilt-pate? Vår matspaltist har vært på jakt.

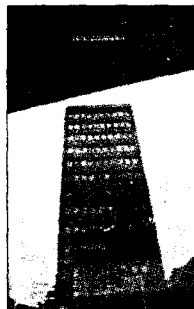
Side 26

Vi flytter!

Hammersborg, Youngs-torget, Møllergata: Tunge tradisjoner og kulørt kultur. Dette blir Dagsavisens nye hjem.

Side 3
(refleksjoner)
og 21-22

Neglbitersk

Mandag vet Jon Michelet hva han skal bli når han blir stor. Og blir det som han vil, er det slutt på kvasiakademiske avhandlinger i Klassekampen. Nemlig.

Side 34 og 35

BRYLLUP

Prinsesse Cristina og Inaki Urdangarin gifter seg i dag.

Bryllups- festen er i gang

■ I går startet den store bryllupsfesten i Spania med fest for 350 prominente gjester, blant dem kong Harald og dronning Sonja.

Side 5

Dronning Sonja var blant de sist ankomne i går.

UNDERSØKELSE

Willoch kjemper for «tyskerungene»

Nå starter jakten på krigsbarnas fortid

■ Tor Øystein Brandacher (t.h.), selv såkalt «tyskerunge», har i årevis kjempet for krigsbarnas og deres mødres rettigheter. Nå griper fylkes-

mann Kåre Willoch inn. Riksarkivet skal forsøke å hindre at arkiver blir ødelagt og slik sikre erstatningsmuligheter.

Side 6-7

Baker Hansen - Lindex

- Caroline Cafe - Adam & Eva - Tonerose - Sko Miljø - NAF-huset herre - Caroline Isbar -

NAFhuset

STORGT. 2, OSLO

Hverd.: 9-18, lør.: 9-16

Preus Foto - Gullrunn

- NAF reisebyrå - Boden garn - Innova - Narvesen - Parfyeri Thalberg - Naturimport - Utstyrshuset -

NSB

- NSB har selv skylda

■ - NSB Gardermobanen har selv det hele og fulle ansvar for vannproblemene i Romerikstunnelen, sier hovedtillitsvalgt Rune Dale.

Side 10-11

UNDERSØKELSE

Jakt på «tysker- ungenes» arkiver

Riksarkivet vil redde verdifulle dokumenter

Riksarkivet vil oppspore arkivene til en rekke institusjoner som rommet såkalte «tyskerunger». Hensikten er å forhindre at arkivene blir ødelagt og sikre erstatningsmuligheter.

■ TOR SANDBERG

Utgangspunktet for førstearkivar Kåre Olsens kommende undersøkelser er en liste med i alt 16 institusjoner.

– Vi vil sikre dokumenter som blant annet kan dokumentere hvordan klientene ble behandlet. Dette er verdifullt materiale juridisk sett samt ut ifra velferdshensynet til dem det gjelder, påpeker Olsen.

BEKYMRET FYLKESMANN

Bakgrunnen for Riksarkivets initiativ er et brev fra fylkesmann Kåre Willoch, etter at han har fått en henvendelse fra «tyskerungen» Tor Øystein Brandacher. Det er også Brandacher som har skaffet til veie listen av de 16 aktuelle institusjonene.

Vedkommene barna ble meget utilbørlig behandlet etter krigen, hvilket undertegnende dessverre ikke finner tilstrekkelig grunn til å tvile på. Personer i min alder har jo sterke minner om den uforstand som kunne bli vist vedrørende slike forhold, skriver Willoch i brevet til Riksarkivet.

Han uttrykker videre bekymring for at viktig arkivmateriale fra denne lite ærerike delen av norsk etterkrigshistorie nå kan stå i fare for å gå tapt.

TAPTE DOKUMENTER

Førstearkivar Kåre Olsen frykter at dette allerede kan ha skjedd for flere arkivers del.

– Jeg kan på ingen måte utelukke at krigsbarna allerede har mistet dokumentasjon som omhandler deres oppvekst på barnehjem og i andre institusjoner. Spesielt ved nedleggelse vet vi at arkiver er i farsen, selv om kassering uten godkjenning fra Riksarkivet ikke er i samsvar med regelverket, forteller Olsen.

– Vi vet at en god del av skolene som tok hånd om disse barna i etterkrigsårene har blitt nedlagt. Noen av arkivene fra disse har vi tatt hånd om, men nå må vi prøve å finne ut hva vi mangler og hvor det kan ha blitt av dette materialet.

Denne etterforskningen kan bli både omfattende, tidkrevende og vanskelig.

– Riksarkivets ansvar er primært å sikre offentlig arkivmateriale. I den grad det er snakk om private institusjoner, har vi ikke

Så mye som mellom 15.000 og 20.000 «tyskerunger» ble født i løpet av krigen og i de nærmeste månedene etter frigjøringen. Både barna og deres mødre lider fortsatt etter den behandlingen de ble utsatt for. (Arkivfoto: NTB)

mulighet til å gripe inn, bare henstille om at det blir tatt vare på ting som kan være av velferdsinteresse for klientene, sier Olsen.

I HENDENE PÅ PRIVATE

Han ser ikke bort ifra at andre deler av arkivmaterialet Riksarkivet nå ønsker å oppspore, kan ha gått videre til lokale foreninger, kommuner og privatpersoner. Dette vil kunne gjøre det enda vanskeligere å finne fram til disse papirene.

For to av institusjonene på listen Riksarkivet har mottatt fra fylkesmannen, vet Olsen imidlertid allerede nå at arkivmateriale er sikret.

– Statsarkivet jobber med å kartlegge

arkivene fra Emma Hjort Hjem. I tillegg vet jeg at vi sist år fikk arkivene fra Gaustad sykehus, opplyser førstearkivaren.

– Resten av de omtalte institusjonene er så langt ukjente for meg.

Hvem er far?

«Tyskerungen» har på ingen måte lagt sin fortid bak seg. Det vet ikke minst Riksarkivet.

– De siste årene har vi årlig fått om lag 100 henvendelser fra krigsbarn. Spørsmålet de vil ha svar på, er «hvem er min far?», forteller førstearkivar Kåre Olsen.

– I tre fire deler av disse sakene kan vi gi opplysninger som hjelper dem med å komme videre.

Dokumentene finnes for de fleste del hos fylkesmennene, etter at papirene ble oversendt fra Sosialdepartementet i 1950.

– Det materialet vi nå vil finne ut i hvilken grad er sikret i det statlige arkivverket, har ikke noe med saksdokumentene i krigsbarnsakene å gjøre. Nå gjelder det å finne dokumentasjon knyttet til deres oppvekst, presiserer Olsen.

– Vi tar henvendelsen fra Kåre Willoch på alvor, og vil igangsette undersøkelser for å finne ut hva som har skjedd med de aktuelle arkivene, sier førstearkivar Kåre Olsen i Riksarkivet. (Foto: Ingun A. Mæhlum)

– Kan åpne for erstatning, sier Kåre Willoch

– En kartlegging og belysning av den behandlingen de såkalte «tyskerungen» ble utsatt for, kan i noen tilfeller danne grunnlag for billighetserstatning, tror fylkesmann Kåre Willoch.

– Men jeg har ikke tatt noe standpunkt til eventuell erstatning, og det er også for tidlig å ta opp dette nå, understreker Willoch.

– Første forutsetning er at Riksarkivet berger arkivene og klarlegger begivenhetene som fant sted i denne sammenheng i de første årene etter 1945.

FØLESEMESSIG ENGASJERT

Var tidligere statsminister poengterer at hans henvendelse til Riksarkivet er noe langt mer enn en rutinemessig oppfølging av en tilfeldig henvendelse.

– Jeg har lenge vært følelsesmessig engasjert i disse problemene uten å ha hatt mulighet til å gjøre noe med dette. Intoleransen som rådet i store deler av folket etter frigjøringen, var fryktelig. Selv mistet jeg kontakten med en del av dem jeg kjente fra mine guttedager. Dette var barn av norske nazister. Denne kontakten er nå gjenopprettet. Jeg tror nok at de såkalte «tyskerungen» hadde det mange ganger verre.

FJERNER HELTEGLORIEN

Problemet var at det ikke ble skilt mellom foreldrenes angivelige «skyld» og barnets totale uskyld, sier Willoch.

Han tror en kartlegging av forholdene ved institusjoner som rommet «tyskerungen», vil være viktige på flere måter.

– Dette vil helt klart ha kolossal betydning for deres livsaften. Det er også viktig å få klarhet i disse tingene gjennom en sosialpsykologisk analyse for å få avdekket noe annet enn det heroiske bildet vi liker å framstille oss selv i skolebøkene med, sier Willoch.

– Intoleransen etter frigjøringen var fryktelig, sier fylkesmann Kåre Willoch.

Her starter letingen

Dette er listen over institusjoner som Riksarkivet i første omgang vil forsøke å finne arkivene fra. Listen omfatter bare 6 av landets fylker. For de to sistnevnte del er arkivene allerede sikret eller under kartlegging. Den 16. skolen på listen Tor Øystein Brandacher har skaffet til veie, viser seg nå å ha blitt nedlagt før krigen:

- Våk gutteheim
- Orkerød barneheim
- Solheim offentlige skole

- Lundstad skole
- Helgøya spesialskole
- Røstad skole
- Høvik offentlige skole
- Kleivan offentlige yrkesskole
- Øvre Enger barneby
- Fossetua sykehjem
- Aasgard sykehus
- Rørvik sykehus
- Svaneviken leir
- Emma Hjort Hjem
- Gaustad sykehus

Den nye regjeringen må være pådriver for å få opprettet en granskningskommisjon med oppgave å ta for seg «tyskerungenes» skjebne, krever Tor Øystein Brandacher.

(Foto: Terje Akerhaug)

Krever granskningskommisjon

– Sikring av arkivene er bare en begynnelse

I oppfølgingen av Riksarkivets arbeid med å sikre verdifull dokumentasjon om «tyskerungene», må en granskningskommisjon nedsettes.

HEDER TIL WILLOCH
Kravet kommer fra Tor Øystein Brandacher som i siden 1986 har kjempet for at «tyskerungene» og deres mødre skal få oppreisning både moralsk og økonomisk.

– I over ti år har jeg stanset hodet i vegg. Jeg har sendt brev til stortingsgruppene til samtlige partier, både i forrige og i inneværende periode, og ikke fått ett svar. Så sender jeg, nærmest ved et tilfelle, brev til fylkesmann Kåre Willoch, og får svar umiddelbart. Det at en mann med en slik tygge tar opp vår sak, vil få enorm betydning, mener Brandacher.

– Ut ifra det han nå har gjort for «tyskerungene» vil jeg si at Kåre Willoch er Norges mest anstendige menneske.

SAK FOR BONDEVIK

Brandacher betegner seg selv som «unik», i den betydning at han i sin oppvekst ikke fikk lide for at faren var del av den tyske okkupasjonsæren.

– Hadde jeg blitt utsatt for det samme som andre «tyskerunger», er det min plikt å hjelpe dem. Men nettopp fordi jeg har kreftene til dette, i motsetning til andre «tyskerunger», er det min plikt å hjelpe dem.

Hvis jeg hadde sviktet, ville ingen ha talt deres sak.

Men nå føler Brandacher at han har fått

en alliert gjennom Willoch. Han håper også på hjelp fra den nye Bondevik-regjeringen til å få den hele og fulle sannhet om «tyskerungene» på bordet. Listen med institusjoner Riksarkivet nå vil granske, er bare den spede begynnelsen.

– Oversikten omfatter bare 6 fylker, men anstaltene for «tyskerunger» fantes over hele landet. Det jeg på egen hånd har maktet, er å finne fram til «tyskerunger» fra ni som fortsatt lever, fra ni av anstaltene.

SANNHETEN MÅ FRAM

– Det disse skallene med åpne sår innvendig har å fortelle, vil sette Norge i sjokktilstand. Men dette vil de ikke makte å fortelle i en rettsal, bare overfor en granskningskommisjon, påpeker Brandacher.

Det han har fått fortalt, er beretningen om

et folk som snudde krigsseieren til en nådeløs jakt på syndebukker. Og det var de svakeste som ble valgt ut som ofre: Barna.

– «Tyskerunger» ble urinert på i årevis. De ble utsatt for sodomi. De var fritt bytte for pedofile. Hver gang kirkeklokkene begynte å ringe, ble de mishandlet for at djevelskapen skulle bli jagd ut av dem. De bodde i stabbur og måtte spise hundemat...

For Brandacher er saken klar. Nå kan ikke denne nesten ufattelige delen av etterkrigshistorien forties lenger.

– Et av flere krav er at vi får bevisene for dette politisk styrte, stigmatiserte hatet fram i dagen, slik at alle «tyskerunger» som ble utsatt for overgrep, får en kollektiv erstatning, understreker Brandacher.

– «Tyskerunger» ble urinert på i årevis. De ble utsatt for sodomi. De var fritt bytte for pedofile. De bodde i stabbur og måtte spise hundemat...

Tor Øystein Brandacher

– Ut ifra det han nå har gjort for «tyskerungene», vil jeg si at Kåre Willoch er Norges mest anstendige menneske...

Tor Øystein Brandacher